ZE SÖMMERINGA: O ORGÁNU DUŠE[1]

Immanuel Kant

Vážený pane, předkládáte mi k posouzení své dokončené dílo pojednávající o jistém principu životní síly v tělech živočichů, který je nazýván, pokud jde o pouhou schopnost vnímání, *bezprostředním* smyslovým nástrojem (πρῶτον αἰσθητήριον), zatímco pokud jde o sjednocení veškerých vjemů v jisté části mozku, *společným* místem počitků (*sensorium commune*): tuto poctu, nakolik je mi prokazována jako někomu, kdo není zcela nezkušený v *přírodovědě*, přijímám s díkem. – Avšak pojí se s tím navíc otázka týkající se *metafyziky* (jejíž orákulum, jak se říká, již dlouho setrvává v mlčení); a zde jsem na rozpacích, zda onu poctu přijmout, či nikoli: je v tom totiž také obsažena otázka o *sídle duše* (*sedes animae*), a to jak vzhledem k její *smyslové receptivní schopnosti* (*facultas sensitive percipiendi*), tak vzhledem k její schopnosti pohybové (*facultas locomotiva*). Hledá se tedy určité *responsum*, o něž by se vzhledem ke své pravomoci (*forum competens*) mohly přít dvě fakulty, fakulta *lékařská*, pokud jde o její anatomicko-fyziologický obor, a fakulta *filosofická*, pokud jde o její obor psychologicko-metafyzický, kde – jako při každé *snaze o spojenectví* mezi těmi, kdo chtějí vše založit na *empirických* principech, a těmi, kdo žádají nejvyšší apriorní důvody (případ, který stále ještě nastává při pokusech o sjednocení *čisté* právní nauky s politikou, jakožto naukou *empiricky-podmíněnou*, nebo při pokusech o sjednocení *čisté* náboženské nauky s naukou zjevenou, která je stejně tak *empiricky-podmíněná*) – dochází k nepříjemnostem, spočívajícím

[1] I. Kant, *Aus Sömmering: Über das Organ der Seele*, in: *Werke in zehn Bänden*, vyd. W. Weischedel, IX, *Schriften zur Anthropologie, Geschichtsphilosophie, Politik und Pädagogik*, I, Darmstadt, 1983, str. 255–259. Jde o vyjádření ke spisu lékaře a anatoma Samuela Thomase Sömmeringa *Über das Organ der Seele* (Königsberg 1796), jehož rukopis autor zaslal Kantovi k posouzení. Spis, shrnující Sömmeringova zkoumání mozku a nervového systému, je Kantovi dedikován, a Kantovo vyjádření je v něm přetištěno jako dodatek (str. 81–86). V Kantově korespondenci se zachovaly tři předlohy k tomuto textu, viz I. Kant, *Gesammelte Schriften*, XIII, vyd. Königlich Preußische Akademie der Wissenschaften, Berlin – Leipzig 1922, str. 397–414. Podrobnější informace lze nalézt například in: I. Kant, *Anthropology, History, and Education*, vyd. G. Zöller – R. B. Louden, Cambridge 2007, str. 219–221. – Pozn. překl.

https://doi.org/10.14712/25337637.2018.14
© 2017 The Author. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0).

pouze na sporu fakult, jimž ona otázka přísluší, pokud je universita (jakožto instituce objímající veškerou moudrost) o nějaké responsum žádána. – Kdo se v daném případě zavděčí *lékaři* jakožto fyziologu, ten popudí *filosofa* jakožto metafyzika. A naopak, kdo uspokojí tohoto, prohřeší se vůči fyziologovi.

To, co vlastně způsobuje nejednotu fakult ohledně společného smyslového nástroje, je však pojem *sídla duše*, a proto bude lépe ponechat ho zcela mimo hru; to lze oprávněně učinit tím spíše, že tento pojem požaduje *lokální přítomnost* připisující věci, která je pouze objektem vnitřního smyslu a která je potud určitelná pouze co do časových podmínek, prostorový vztah, ale právě tím si protiřečí, zatímco *virtuální přítomnost*, která přísluší pouze k rozvažování, a právě proto není místní, poskytuje pojem, který umožňuje pojednat předloženou otázku (ohledně *sensorium commune*) pouze jako fyziologický úkol. – Neboť i když se většina lidí domnívá, že cítí myšlení v hlavě, jde jen o chybu spočívající v subrepci, totiž v tom, že soud o příčině počitku na určitém místě (mozku) je považován za počitek oné příčiny na tomto místě, a že se pak připouští, že stopy na mozku, pocházející z dojmů, jež se zde uskutečňují, označované jako *materiální ideje* (Descartes), doprovázejí myšlenky podle *asociačních zákonů*: tyto hypotézy, byť jsou velmi svévolné, přesto přinejmenším nečiní žádné sídlo duše nutným a nesměšují fyziologický úkol s metafyzickým. – Máme tedy co do činění jen s matérií, která umožňuje sjednocení veškerých smyslů-představ v *mysli*.[2] – Ta jediná, která se k tomu (jako *sensorium commune*) kvalifikuje, je podle Vašeho objevu založeném na detailním pitevním zkoumání obsažena v mozkové dutině, a je to pouze voda: jako bezprostřední orgán duše, který na jedné straně zde zakončená nervová zauzlení vzájemně *odděluje*, aby se počitky skrze tyto nesmísily, na druhé straně však působí, že spolu navzájem průběžně tvoří *společenství*, aby žádné z těchto počitků, ačkoli jsou recipovány stejnou myslí, přece nebyly mimo mysl (což je protimluv).

---

[2] *Myslí* chápeme pouze *schopnost* (*animus*) syntetizující dané představy a působící jednotu empirické apercepce, nikoli ještě substanci (*anima*), co do její, od matérie zcela odlišné, povahy, od níž pak abstrahujeme; tím dospíváme k tomu, že pokud jde o myslící subjekt, nesmíme překračovat do metafyziky, nakolik ta má co do činění s čistým vědomím a jeho jednotou *a priori* v syntéze daných představ (s rozvažováním), nýbrž s obrazotvorností,[a] jejímž názorům – jak se lze domnívat – (i bez přítomnosti jejich předmětu) jakožto empirickým představám odpovídají a k nějakému celku vnitřního názoru sebe sama patří dojmy v mozku (vlastně habitus reprodukce).

[a] Textová varianta podle J. H. Tieftrunka: „nýbrž, protože zůstáváme ve fyziologii, máme co do činění pouze s obrazotvorností, jejímž názorům…“ – Pozn. překl.

Nyní však dospíváme k velké obtíži: jelikož *voda* jako kapalina nemůže být náležitě myšlena jako něco organizovaného, avšak bez organizace, tj. bez účelného a ve své formě trvajícího uspořádání částí, se žádná matérie nehodí k bezprostřednímu duševnímu orgánu, onen nádherný objev ještě nedosahuje svého cíle.

Kapalnou je stálá matérie, jejíž každá část může být uvnitř prostoru, který zaujímá, pohybována ze svého místa nejmenší silou. Tato vlastnost je však, jak se zdá, v rozporu s pojmem organizované matérie, kterou si myslíme jako stroj, tedy jako *tuhou*[3] matérii odporující jistou silou posunování svých částí (a tedy také změně své vnitřní konfigurace); myslet si však onu vodu jako zčásti kapalnou a zčásti tuhou (například jako krystalickou vlhkost v oku) by také znamenalo částečně přivést vniveč důvod, proč předpokládáme ono ustrojení bezprostředního smyslového orgánu, abychom vysvětlili jeho funkci.

Co kdybych místo *mechanické* organizace, spočívající na kladení částí vedle sebe tak, aby vznikl určitý tvar, navrhl organizaci *dynamickou*, která by spočívala na chemických principech (tak jako mechanická organizace spočívala na principech matematických), a která by tak mohla existovat spolu s kapalností oné látky? – Tak jako *matematické* členění prostoru a matérie, která ho zabírá (například členění mozkové dutiny a vody, která ji vyplňuje), postupuje donekonečna, mohlo by, nakolik je nám známo, postupovat donekonečna (*in indefinitum*) také *chemické* členění jakožto členění dynamické (dělení různých druhů, které se vzájemně rozpouštějí v nějaké matérii). – Čistá, obyčejná voda, ještě donedávna považovaná za chemický prvek, je nyní prostřednictvím pneumatických pokusů dělena na dva různé druhy vzduchu. Každý z těchto druhů má v sobě, mimo svůj základ, ještě tepelnou látku, která snad potom může být přírodou rozkládána na látku světelnou a na jinou matérii, stejně jako světlo může být dále rozkládáno na různé barvy atd. Když k tomu připočteme, jak nezměrnou rozmanitost částečně prchavých látek dokáže z oné obyčejné vody vytvořit rostlinná říše, zřejmě prostřednictvím rozkládání a jiného způsobu spojování: pak si lze představit, jak rozmanité nástroje nacházejí nervy na svých zakončeních v mozkové vodě (která snad nemůže být ničím jiným než obyčejnou vodou), aby díky nim byly receptivní vůči smyslovému světu a recipročně na něj působily.

Pokud pak přijmeme jako hypotézu, že v základu mysli v empirickém myšlení, tj. v analýze a syntéze daných smyslových představ, spočívá

3 Proti *kapalnému* (*fluidum*) musíme klást *tuhé* (*rigidum*), jak ho také v protikladu k prvnímu chápal Euler. Protikladem *pevného* je *duté*.

schopnost nervů rozkládat podle jejich rozmanitosti vodu mozkové dutiny v ony pralátky, a tak, uvolňováním jedné či druhé, rozehrávat různé počitky (například počitky světla prostřednictvím podnícených zrakových nervů nebo počitky zvuku prostřednictvím nervů sluchových atd.), ale tak, že tyto látky poté, co podnět ustane, se ihned znovu slijí: pak můžeme říci, že tato voda je průběžně *organizována*, aniž je však kdy organizovaná: tím se ovšem dosahuje právě téhož, co bylo zamýšleno trvalou organizací, totiž učinit pochopitelnou kolektivní jednotu veškerých smyslových představ ve společném orgánu (*sensorium commune*), ale pouze co do jeho chemického členění.

Vlastní úkol, jak je předložen Hallerem,[4] tím však není vyřešen. Tento úkol není pouze fyziologický, nýbrž měl by také sloužit jako prostředek k tomu, aby byla představena jednota vědomí sebe sama (která náleží rozvažování) v prostorovém vztahu *duše* k orgánům mozku (který náleží k vnějšímu smyslu), tedy *sídlo* duše, jakožto její *lokální* přítomnost, což je úkol pro metafyziku, pro niž však není pouze úkolem neřešitelným, nýbrž také o sobě rozporným. – Neboť mám-li učinit názorným místo svojí duše, tj. svého absolutního já, někde v prostoru, musím sám sebe vnímat právě tímtéž smyslem, jímž vnímám matérii, která mě bezprostředně obklopuje; stejně jako se to děje, když chci určit své místo ve světě jako *člověk*, totiž tak, že své tělo musím brát ve vztahu k jiným tělesům mimo mě. – Duše se pak může vnímat pouze prostřednictvím vnitřního smyslu, zatímco tělesa může vnímat (ať už zevnitř či zvenku) pouze prostřednictvím smyslů vnějších; nemůže si tedy pro sebe určit naprosto žádné místo, protože pro tento účel by musela učinit samu sebe předmětem vlastního vnějšího názoru a musela by se přemístit mimo sebe, což si protiřečí. – Požadované řešení úkolu ohledně sídla duše, jenž je přičítán metafyzice, dospívá k nemožné velikosti ($\sqrt{-2}$), a na toho, kdo se ho chápe, můžeme spolu s Terentiem zvolat: *nihilo plus agas, quam si des operam, ut cum ratione insanias*;[5] avšak nelze se hněvat na fyziologa – jemuž stačí, že vysledoval, kde je to jen možné, pouhou dynamickou přítomnost až k přítomnosti bezprostřední –, že vyzval metafyzika, aby doplnil to, co ještě chybí.

Přeložil Tomáš Koblížek

4 Viz A. von Haller, *Elementa physiologiae corporis humani*, IV, Lausanne 1762, str. 395 n. – Pozn. překl.

5 „[Bylo by to] stejně marné, tak jako pokoušet se šílet s rozumem.“ Terentius, *Kleštěnec*, přel. V. Šrámek, Praha 1969, str. 23.